

УПРОВАДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКІ ВИШІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

А Обґрунтоване питання актуальності вивчення англійської мови в Україні й дослідження проблеми впровадження англійської мови в різні історичні періоди. Досліджений стан освіти України, проаналізовано провідне місце в іншомовній підготовці англійської мови. Викладені дані про впровадження англійської мови в освітній процес закладів вищої освіти України. З'ясований факт щодо впровадження інноваційних технологій у процес викладання англійської мови.

Ключові слова: англійська мова; початок вивчення; заклади вищої освіти

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Питання покращення якості викладання та вивчення англійської мови у школах та університетах є цілком на часі. Звідси очні курси, співпраця з ГО Global Office, участь у програмі Professional Award in Teacher Development є важливою додатковою опцією для подолання мовних бар'єрів. 2016 рік було проголошено Роком англійської мови в Україні, який продемонстрував, що іноземна мова – це ключ до багатьох можливостей у ХХІ столітті: державні службовці підвищили рівень англійської завдяки спеціалізованому курсу, який було проведено для представників державних установ, офіцери патрульної поліції почали розвивати навички англійської мови професійного спрямування. Кафедри закладів вищої освіти України активно проваджували популяризацію вивчення англійської мови серед молоді: проведення виховних заходів загальноміського значення іноземними студентами для школярів; відвідування лекцій, майстер-класів для викладачів британськими лекторами; участь студентів у поширенні англійської мови для вихованців дошкільних закладів.

Мета дослідження – дослідити витоки вивчення англійської мови у вищих і навчальних закладах на території України (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.), проаналізувати провідне місце англійської мови в іншомовній підготовці та з'ясувати факт упровадження інноваційних технологій в практику викладання іноземної мови окресленого періоду.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У ході аналізу наукового доробку сучасних дослідників встановлено, що проблеми вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти України (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.) залишаються мало дослідженими, натомість головні напрями і тенденції розвитку вищої школи привернули увагу значної кількості науковців. Важливе значення для дослідження проблеми вивчення іноземних мов в університетах України окресленого періоду становлять праці, що представлені низкою дисертаційних робіт сучасних дослідників історії вітчизняної педагогіки (А. Виселко, Є. Гончарова, О. Лосєва, М. Матис,

О. Мисечко, І. Мозгова, Т. Стоян, О. Сухомлинська, Ю. Шелест та ін.).

Викладення основного матеріалу дослідження. Необхідно зазначити, що у післявоєнний період Другої світової війни на території України частина населення, державні установи освіти були евакуйовані або зруйновані. Фашистські окупанти знищили багато дітей, учителів, працівників органів народної освіти, вчених, тисячі вчителів та учнів були загнані на каторгу до Німеччини.

Але деякі питання освіти в Україні все ж таки відобразилися у документах, які збереглися в Державній архівній службі України, зокрема низка документів закладів освіти (вищих, середніх спеціальних, спеціальних закладів освіти та загальноосвітніх шкіл).

У фонді «Полтавський педагогічний інститут» відклалися такі документи: накази ректора з особового складу, посвідчення, автобіографії працівників інституту та його підрозділів, відомості на виплату заробітної плати співробітникам, звіти про наявний в інституті транспорт та його роботу, будинкові книги для прописки громадян тощо.

У фонді «Полтавська фельдшерсько-акушерська та зуболікарська школа» відклалося 15 справ, серед яких можна віднайти відомості про результати вступних іспитів студентів, свідоцтва про закінчення школи у 1942, 1943 рр., особові справи студентів тощо.

У фонді «Колекція періодичних видань (наказів, розпоряджень, листівок, плакатів, брошур тощо) періоду тимчасової фашистської окупації (1941–1944 рр.)» збереглися декілька досить цікавих підручників.

У другій половині ХХ ст. частина навчальних приміщень використовувалася німцями під казарми або госпіталі. У багатьох закладах освіти не було підручників і навчальних посібників, не вистачало вчителів. На стадії формування перебувала й допоміжна українська адміністрація, зокрема відділи освіти, що мали здійснювати тотальний контроль за роботою закладів освіти. Існувала і певна невизначеність стосовно освітньої політики нацистів [1].

Прикладом може слугувати те, що протягом першого року окупації більшість навчальних закладів Полтавщи-

ни відновили свою роботу. Так, у Полтаві з 18 670 дітей віком до 16 років в 11 початкових школах навчалося лише 1 720. Крім того, у 8 професійних школах (сільськогосподарській, землевпорядній, фармацевтичній, музичній, художньо-промисловій, фельдшерській, деревообробній і ремісничій) здобували освіту ще 1 960 учнів. Таким чином, різними формами навчання у Полтаві охоплювалось лише біля 20 % дітей [5].

Із наукових джерел відомо, що першочерговою справою у повоєнний час стала робота закладів освіти, науки і культури як невід'ємної складової нормалізації життя. Ще під час воєнних дій розпочалася відбудова шкіл, закладів вищої освіти, видавництва, культосвітніх закладів і виробничих структур. Маємо підкреслити, що до початку 50-х років у західну Україну було направлено понад 35 тис. учителів зі Східної України. Галичина, Волинь і Буковина мали найвищий відсоток українських шкіл – понад 93%. У 24 вишах регіону в 1950 р. навчалося понад 30 тис. студентів. У 1958–1959 н. р. працювало 50 вечірніх і 194 заочних відділення при стаціонарних вишах; один вечірній та один заочний виш. У них без відриву від виробництва навчалося 168,5 тис. студентів.

Відзначено, що в той час провідне місце в іншомовній підготовці займали класичні мови – латинська та грецька. Поряд із латиною викладали німецьку, французьку чи російську мови. При цьому, як зазначають О. Мисечко та М. Матис, французька та німецька частіше з'являлись у програмах закладів вищої освіти, адже опанування наближало навчання до практичних потреб життя в період бурхливого розвитку торгівлі та промисловості. Провідними методами навчання, що використовували викладачі іноземних мов були словесні, наочні та практичні: читання з подальшим конспектуванням, заучування текстів іноземними мовами.

Актуальність набуття іншомовної компетентності обумовлена змінами соціокультурного середовища. Знання нових мов, на відміну від класичних, поволі втратило свою важливість як ознаку соціального походження. Вивчення англійської в освітніх закладах України розпочалось із середини ХХ ст., поступово набираючи популярності. Першочерговими ставали практичні вміння, яких вимагали час і суспільні зміни.

Зокрема, процеси розвитку мережі вишів, демократизації вищої освіти, зростання попиту на вищу освіту, що почалися у цей період та особливо посилювалися у 1950–1960-х рр., призвели до ускладнення національних систем вищої освіти, зростання різноманіття інтересів і потреб ЗВО різних типів, секторів (внутрішньої диференціації), що об'єктивно ускладнило процес централізованого управління національними системами вищої освіти та сформулоало потребу запровадження гнучкіших механізмів управління [2].

Матеріали здійсненого дослідження історичних етапів другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст.) дозволяють

виокремити виші та проаналізувати місце впровадження англійської мови в освітній процес.

Кафедри англійської філології створювались на базі кафедр англійського, слов'янського мовознавства, попередником яких були кафедри романо-германської філології, виокремившись із найстаріших кафедр – загальноінститутських кафедр іноземних мов, про що можна судити за поданими фактами.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова створений у 1834 р., заклад вищої освіти IV рівня акредитації в Україні. Історія університету тісно пов'язана з історією вищої освіти на українських землях із найдавніших часів, її можна прослідкувати від першої вищої школи або грецької академії, як її називають у деяких джерелах, заснованої в Києві за сприяння великих князів руських, через епоху монгольського панування до Києво-Могилянської Академії і Київського університету святого Володимира. У 1945–1953 рр. інститут мав вісім факультетів: історичний; філологічний з двома відділами; української та російської мови і літератури; іноземних мов з трьома відділами: англійської, німецької, французької; фізико-математичний; географічний; біологічний, дефектологічний; педагогічний.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського існує з 1912 р. Свою історію він розпочав з невеликого учительського інституту з трирічним терміном навчання, контингент студентів якого не перевищував 100 осіб. У 1933 р. запроваджувалась факультетна структура закладу (фізико-математичний, мовно-літературний, історичний факультети).

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника заснований у 1940 р. Історія заснування кафедри англійської філології розпочалася у 1971 р., коли на філологічному факультеті ще тоді Івано-Франківського державного педагогічного інституту імені В. С. Стефаника було введено спеціальність «англійська мова», а в наступному 1972 р. – спеціальність «іноземні мови», навчальний процес на яких забезпечувала міжфакультетська кафедра іноземних мов.

Державний вищий навчальний заклад IV рівня акредитації Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки створено в 1940 р. Інститут іноземної філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки – навчальний підрозділ, завданням якого є підготовка студентів з іноземних мов (англійської, французької та німецької), а також прикладної лінгвістики англійської та німецької мов. Факультет романо-германської філології було утворено на базі факультету англійської мови Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки, що був відкритий 1962 року.

Київський національний лінгвістичний університет засновано 30 березня 1948 року як Київський державний педагогічний інститут іноземних мов. За шістьдесят років свого існування Київський національний лінгві-

стичний університет пройшов шлях, що був позначений досягненнями у багатьох галузях іноземної філології. У 1948–1949 навчальному році на перший курс трьох факультетів (англійської, французької та іспанської мов) Київського державного педагогічного інституту іноземних мов було зараховано 238 студентів, з якими працювало 19 штатних викладачів та 11 сумісників. 1953 року відкрито факультет німецької мови, 1977 – російської мови для іноземних громадян, у 1983 – підготовчий факультет для іноземних громадян. У 1962 році відкрито аспірантуру, а в 1992 – докторантуру. Університет є засновником Української філії Міжнародної асоціації викладачів англійської мови як іноземної, підтримує плідні контакти з освітньо-культурними представництвами зарубіжних країн в Україні (Американський Дім, Британська Рада, Інститут Гюте, Французький культурний центр, Японський культурний центр). З 1993 року в університеті функціонує перша в Україні кафедра ЮНЕСКО.

Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія» – приватний вищий навчальний заклад IV рівня акредитації. 4 жовтня 1992 року було затверджено перші чотири кафедри: економічних дисциплін; правознавства; загальнотеоретичних дисциплін; англійської філології.

Луцький гуманітарний університет – колишній приватний вищий навчальний заклад існує з 1998 року. Університет співпрацював із зарубіжними науковими центрами та установами: Канзаським університетом (США), Західним державним університетом штату Міссурі (США), Міжнародним центром мас-медіа комунікацій ім. Дж. Кокса (США), Університетом менеджменту та підприємництва (США), Сайпрес Коледж, штат Каліфорнія (США); Програмами США Fulbright та IREX; Корпусом Миру.

Наразі викладачі забезпечують діяльність багаторівневих курсів вивчення англійської мови, що базуються на досвіді багаторічних іноземних зв'язків кафедр: базової англійської мови, курс ділової англійської мови, підготовчі курси для студентів магістерських програм, підготовчі курси для складання тестів за міжнародними стандартами (IELTS, TOEFL, APTIS), підготовчі курси для абітурієнтів закладів вищої освіти, запроваджено курси «Англійська мова для підготовки до складання тесту з англійської мови незалежного зовнішнього оцінювання» для потенційних абітурієнтів.

У перспективі кафедральної роботи – систематичне й послідовне підвищення ефективності навчального процесу за ключовими напрямками: видання різноманітної навчально-методичної продукції, розробка підручників і посібників для студентів; участь викладачів у наукових конференціях, конгресах, проектах; координування організації та проведення семінарів-нарад завідувачів однопрофільних кафедр ЗВО МОЗ України, що забезпечують мовну підготовку.

Звідси необхідність пошуку такої методичної моделі викладання, яка забезпечить швидке, максимально раціональне та якісне засвоєння мови для вирішення професійних потреб у спілкуванні, набутті й обробленні інформації. З початком ХХ ст. відбуваються суттєві зміни у методах викладання іноземних мов, пріоритет зміщується з оволодіння граматичним матеріалом і механічним заучуванням лексичного, читанням і перекладом до функціональнішого аспекту.

У результаті наукового пошуку нами встановлено, що процес упровадження інноваційних технологій у практику викладання англійської мови мав динамічний характер і пройшов такі етапи:

- 1) 40–50-ті роки ХХ ст. – впровадження технологічних засобів запису і відтворення звуку та проєкції зображення;
- 2) 50–60-ті роки – програмоване навчання: аудіовізуальні засоби, ТЗН;
- 3) 70-ті роки – перехід від вербального до аудіовізуального навчання;
- 4) 80-ті роки – комп'ютерні лабораторії, програмоване, інтерактивне навчання;
- 5) початок ХХІ ст. – діалогові, тренінгові технології, диференційоване навчання, дистанційне, кредитно-модульне, особистісно орієнтоване навчання [4].

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Запровадження інноваційних технологій навчання іноземних мов є вимогою часу й одним із пріоритетних напрямів реформування іншомовного сегменту освіти. Пошук нових форм і методів навчання сприяє результативності формування комунікативної компетенції, підвищенню мотивації, розкриттю творчого потенціалу, дозволяє посилити міжпредметні зв'язки та забезпечує інтегрованість курсів [3].

Дослідження дозволило сформулювати такі загальні висновки:

- проаналізовано стан наукового розроблення дослідження;
- з'ясовані основні характеристики та тенденції вивчення іноземних мов із часу створення закладів вищої освіти в Україні другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст.;
- обґрунтовані особливості організації, форм і методів навчання іноземних мов в університетах України (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми вивчення іноземних мов у системі освіти України на різних етапах її розвитку. Подальшої уваги науковців потребують питання співвідношення різних іноземних мов у змісті навчання у гімназіях та університетах України другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст.; основні тенденції введення іноземних мов до змісту середньої та вищої освіти в Україні радянського періоду та в сучасних умовах.

 Список використаних джерел

1. Виселко А. Д. Шляхи впровадження іншомовного занурення у навчання англійської мови для професійних цілей. *Наукові записки Національного університету Острозька академія*. Серія: Філологічна, 2012. С. 267–170.
2. Гончарова Є. Історичний аспект вивчення проблеми індивідуалізації та диференціації навчання. *Імідж сучасного педагога*, 2004. №4 (43). С. 47–49.
3. Ефендієва С. М. Становлення та розвиток інноваційних методів навчання в сучасній освіті. *Удосконалення якості підготовки лікарів у сучасних умовах: матеріали навч.-наук. конф. з міжн. участю, Полтава, 24 березня 2016 р. Полтава: Вид. відділу ВДНЗУ «УМСА»*, С. 73–74.
4. Ефендієва С. М. Упровадження інновацій в практику викладання англійської мови у вищих навчальних закладах. *Удосконалення якості підготовки лікарів у сучасних умовах: матеріали навч.-наук. конф. з міжн. участю, Полтава, 24 березня 2016 р. Полтава, 2016. С. 75–76.*
5. Лосева О. З історії вивчення англійської мови на теренах сучасної України. *Молодь і ринок*. 2017. № 3. С. 163–167.
6. Шелест Ю. М. Вивчення іноземних мов в українських університетах XIX – початку XX століття: теоретичні засади дослідження. *Вісник Прикарпатського національного університету. Педагогіка*. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2013. Вип. 49. С. 12–16.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 17.04.2018

Эфендиева С. Н., Протовень О. П., Николаева Н. Н. Внедрение английского языка в украинские вузы (вторая половина XX века – начало XXI века).

А *Обоснован вопрос актуальности изучения английского языка в Украине и исследования проблемы в разные исторические периоды. Исследовано состояние образования Украины, проанализировано ведущее место в иноязычной подготовке английского языка. Изложены данные о внедрении английского языка в образовательный процесс вузов Украины. Выявлен факт по внедрению инновационных технологий в процесс преподавания английского языка.*

Ключевые слова: английский язык; начало изучения; высшие учебные заведения

Efendieva S. M., Protoven O. P., Nikolaieva N. M. Implementation of English Language in Ukrainian Higher Educational Establishments (the Second Half of the 20th Century – the Beginning of the XXI Century).

S *The paper deals with the relevance of learning of English in Ukraine and studying of the problem of implementation of English language of the different historical periods. The state of education of Ukraine was researched. Some data of introduction of English language as discipline into the educational process of higher educational institutions of Ukraine, some facts about introduction of innovative technologies into the English language teaching were presented.*

Key words: English; early learning; higher education